

MARI HATAVARA

Suomen historian kirjoittaminen

Zacharias Topelius ja Fredrika Runeberg

Suomalainen historiallinen romaani syntyi tilanteessa, jossa erityisesti kansallisen ajattelun nousu lisäsi tarvetta jäsentää historian tapahtumat ymmärrettäviksi tarinoiksi. Topeliuksen ja Runebergin teoksissa historian olemis- ja esitystavat poikkeavat toisistaan. Topelius käyttää kerronnallista jatkumoa tuottamaan kollektiivista kansallista historiaa, Runeberg taas pyrkii sen kyseenalaistamiseen monitasoisen kerronnan ja yksilön näkökulman kautta.

■ Historiallisen romaanin on nähty kasvaneen rinnan uudenaikaisen historiankirjoituksen kanssa 1800-luvun alussa. Historia sai uudenlaista merkitystä nykyisyyden välttämättömänä esihistoriana, ja yksittäisten tapahtumien sijaan tärkeäksi nousi historian kokonaisuus, josta nykyaika oli kehittynyt. Kun ilmiöitä selitettiin niiden alkuperästä ja kehityksestä käsin alettiin historiaa pitää etenevänä ja kertomusluonteisena.¹ Historiankirjoituksessa jäsennostavaksi tuli usein valtion kehityshistoria, romaanin jäsennostavaksi taas individualistisen yksilön elämäkerta.²

Historiallinen romaani sellaisena kuin se

Walter Scottin tuotannossa syntyi erosi muista romaaneista henkilökuvauksellaan. Henkilöt eivät ole yksilöllisiä vaan pikeminkin tyyppisiä, joiden identiteetti on sosiaalisesti määräytyvä.³ Tyypillisyyden voi liittää historiallisen romaanin erityisluonteeseen. Historiallisessa romaanissa merkityksen on nähty suuntautuvan kahtaalle: referentiaalinen merkitys viittaa todellisiin historian tapahtumiin ja poeettinen teoksen sisäisiin kaunokirjallisiin merkityksiin ja niiden koherenttisuuteen.⁴ Henkilökuvauksessa (ja muutenkin) nämä kaksi funktiota usein sekoittuvat. Siten historiallisessa romaanissa sen historiallinen elementti usein tekee henkilöistä enemmän edustavia kuin yksilöllisiä. Jos keskushenkilönä ei ole tunnettu, historiallinen hahmo (niin kuin perinteisesti ei olekaan), on tyyppillinen hel-

1. Reinhart Koselleck (1985) *Futures past. On the Semantics of Historical Time*, suom. Keith Tribe, Baskerville: MIT Press, 32–33, 37–38; Arthur Danto (1985) *Narration and Knowledge. Including the integral text of Analytical Philosophy of History*, New York: Columbia University Press, 142.

2. Hayden White (1987) *The Content of the Form. Narrative Discourse and Historical Representation*, Baltimore: The John Hopkins University Press, 11; Liisa Saariluoma (1989) *Muuttuva romaani*. Johdatus individualistisen lajin historiaan, Hämeenlinna: Karisto Oy, 16–17.

3. Richard Waswo (1983) 'Scott and the really Great Tradition', teoksessa J. H. Alexander ja David Hewitt (toim.) *Scott and His Influence. The Papers of the Aberdeen Scott Conference 1982, Association for Scottish Literary Studies Occasional Papers 6*, Aberdeen: Association for Scottish Literary Studies, 8–9; Georg Lukács (1962) *The Historical Novel*, käännt. Hannah ja Stanley Mitchell, London: Merlin Press, 33–35.

4. Hans Vilmar Geppert (1976) *Der "andere" historische Roman. Theorie und Strukturen einer diskontinuierlichen Gattung*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 124.

pompi nähdä totuudenmukaiseksi kuin poikkeusyksilö.

Suomessa historiallisen romaanin lajin aloittivat Zacharias Topeliuksen ja Fredrika Runebergin teokset 1800-luvun puolivälissä.⁵ Historiankirjoitus ei vielä ollut vakiintunut tieteenala Suomessa, ja historia oli lähinnä latinankielistä ja keskiaikaa tarkastelevaa, tai pelkästään faktoja luettelevaa. Matti Klinge on todennut, että historiankirjoituksessa syntyi 1800-luvun alkupuolella tavoite yhdistellä ja jäsentää historian tapahtumat ymmärrettäviksi ja kiinnostaviksi tarinoiksi.⁶ Erityisesti kansallisen ajattelun nousu Suomessa 1840-luvulta lähtien edellytti oman, kansallisen historian kirjoittamista. Tähän historiallinen romaani sopi erityisen hyvin, sillä historian kirjoittamisessa kerronnallista luotettavuutta ja pätevyyttä pidettiin historiallista totuutta tärkeämpänä.⁷ Historiallisen romaanin kohdalla nämä kaksi tietysti leikkaavat toisiaan: historiallinen romaani voi rakentaa kerronnallista uskottavuuttaan viittaamalla historiallisiin faktoihin.

Keskityn Topeliuksen teokseen *Fältskärns berättelser* (suom. *Välskärin kertomuksia*) ja Runebergin *Sigrid Liljebolmiin*.⁸ Näissä romaaneissa (isänmaan) historian kirjoittaminen nousee reflektion kohteeksi. On tärkeää huomata, että sillä, miten ja millaiseksi historia esitetään, on merkitystä kirjoittamisajalle. Historian avulla voidaan tulkita nykyisyyttä osana jatkuvaa (mielekkästä) prosessia.⁹ Historiallisen romaanin erityisfunktioiksi on usein nähty sen toimiminen kansallisvaltioiden synnyttäjänä ja legitimoijana.¹⁰

Kysymys miksi historia esitetään jonkinlaisena on perustavanlaatuisen, mutta keskityn tässä lähinnä lukemaan teoksista muodostuvaa kuvaa siitä, mitä historia on. Millaista historia on näissä Suomen ensimmäisiin kuuluvissa historiallisissa romaaneissa? Kenen historiaa kirjoitetaan, miten kirjoitetaan ja kenelle kirjoitetaan?

Kansan kehityskertomus

Välskärin kertomusten (FB/VK) kansalliseen teemaan on kiinnitetty tutkimuksessa huomiota.¹¹ Laajan romaanin ensimmäises-

sä jaksossa synnytetään kahden suvun välinen ristiriita, joka vertauskuvallisesti jakaa kansan kahtia. Aateliset Bertelsköldit ovat etualalla kolmen ensimmäisen jakson kuvaamissa sodissa, talonpoikaiset Larssonit taas astuvat esiin kuvattaessa isonvihan jälkeistä kansakunnan nousua. Kymmenennen kertomuksen (5 jaksoa koostuu kukin 3 kertomuksesta) lopussa uutta toivoa symboloi Thomas ja Marie Larssonin, isän ja tyttären jälleennäkeminen pitkän sotien ja hävityksen kauden jälkeen. Kertoja lopettaa kertomuksen: "[– – –] och så randades åter fredens första gröna vår öfver Finlands ödemark." (FB 4, 120. "[– – –] ja näin koitti taas rauhan ensimmäinen vihanta kevät Suomen erämaille." VK II, 548.) Näin korostetaan siirtymistä uuteen aikakauteen ja uuteen alkuun kansallisessa elämässä, jolloin kansanluokkien välistä konfliktia päästään purkamaan.

Yhdennessätoista kertomuksessa "Borgarekungen" ("Porvariskuningas") toisiaan vastaan taistelevien sukujen jälkikasvun välille kehittyi Romeo ja Julia -asetelma, kun Carl Victor Bertelsköld ihastuu Ester Larssoniin. Monien seikkailujen jälkeen nuoret rakastavaiset olisivat valmiit onnelliseen loppuun, mutta sukujen välinen perinnäinen juopa tulee erottamaan heidät. Jakson viimeinen kertomus "Prinsessan af Vasa" ("Vaasan prinsessa"), jossa rakastavaiset tapaavat yli kymmenen vuoden eron jälkeen, päättyy lopulta rakastavaisten liittoon. Solmittavan liiton merkitystä korostaa kertojakin kommentoidessaan vanhan Larssonin siunausta avioparille:

Dermed bröt han stafven öfver den långa strid, som i sekler söndrat adel och folk i Finland, och fridens ande begynte att predika försoning mellan de söndrade samhällsklasserna. [– – –] Första morgonväkten af adertonde seklets friare ande hade brutit motsatsernas spets. (FB 4, 621.)

Sillä nyt hän lopetti sen pitkällisen riidan, joka vuosisatoja oli erottanut aateliston ja kansan Suomessa, ja rauhan henki alkoi saarnata sovintoa noiden eripuraisten kansanluokkain välillä. [– – –] Kahdeksantoista vuosisadan vapaamman hengen

ensimmäinen aamuvartio oli murtanut vastakohtain kärjen. (VK III, 310.)

Muutamaa sivua myöhemmin, kertomuksen lopussa, rinnastetaan vielä uuden suvun puhkeaminen Perttilän talossa uuden sukupolven syntyyn Suomessa.

Neljännän jakson lopussa tapahtuva kansanluokkien synteesi liitti Suomen kansan yhteen, kirjoitti sen yhtenäiseksi. Tämä sopi fennomaaniseen ajatteluun talonpoikaiston keskeisyydestä valtion synnyssä, ja liitti myös yläluokan samaan, yhtenäiseen kansaan. Tämä ajatuskulku sopii myös modernin nationalismin teoriaan. Nationalismi yhdisti ihmiset yhteisen kulttuurin ja lojallisuuden kautta. Voidaan jopa sanoa, että nationalismin pyrkimys oli luoda luokkarajat ylittävää yhteisöä.¹²

Kansallinen kertomus rakentuu huolellisesti asetelluista ja selvästi esiin tuoduista vastakohtista, jotka hegeliläisen ajattelun ja aikakaudelle tyypillisen, sekä romanttisia että realistisia piirteitä sisältävän, kontrastiestetiikan mukaisesti muodostavat teesin ja antiteesin sekä yhdistelmänä lopulta synteessin. Selvimmin vastakohta-asettelut näkyvät alussa, kun luodaan teoksen läpi kestävää jännitettä kahden suvun välille. Kuten Klinge huomauttaa, Topelius käyttää sukuromaaniin muotoa kansanryhmien kuvaamisessa.¹³ Ylpeät Bertelsköldit ja maanläheiset Larssonit asettuvat vastakohtikseen, ja tälle vastakohtalle annetaan laajempia merkityksiä liittämällä se ”ikuisiin” vastakkainasetteluihin talonpojan ja sotilaan (II kertomus ”Svärdet och plogen”, ”Miekkä ja aura”) sekä aateliston ja kansan (III kertomus ”Eld och vatten”, ”Tuli ja vesi”) välillä.

Aikakaudet ja henkilöt historian kulussa

Bertelsköldien ja Larssonien sukujen väliset erot liittyvät välskärin selityksissä eri aikakausien väliseen eroon. Terävimmän kontrasti rakentuu 1600-luvun ja 1700-luvun alun ”sankarillisen” ajan ja sen jälkeisen ”hyödyn aikakauden” välille (ks. esim. FB 3, 212–213/VK 244–245). Kertoja esittää arvionaan:

Man kan säga, att samma strid mellan olika meningar fortgått öfver hela norden i snart halftannat århundrade och väl torde komma att fortgå så länge ”Kung Orre” och ”Kronofogden” slåss om första rummet i svenska historien; – så länge idealet och ziffran ligga i harnesk emot hvarandra. (FB 4, 8.)

Saattaa sanoa, että samaa taistelua erilaisten mielipiteiden välillä on kestänyt pohjoismaissa kohta puolitoista vuosisataa ja että sitä ehkä kestää niin kauan kuin ”Teiri-kuningas” ja ”Ruununvouti” taistelevat Ruotsin historian ensimmäisestä sijasta; niin kauan kuin ihanteet ja numerot ovat aseissa toisiansa vastaan. (VK II, 416.)

Tässä arviossa Ruotsin kuninkaas edustavat eri katsantokantoja, ja kertojalla onkin ta-

5. Esikoisteokset Topelius: *Hertiginnan af Finland* 1850, Runeberg: *Fru Catharina Boije och hennes dötrar* 1858.

6. Matti Klinge (1998) *Idylli ja uhka. Topeliuksen aatteleita ja politiikkaa*, Porvoo: WSOY, 110–113.

7. Pertti Karkama (1999) ”1840-luku suomalaisen nykyluokkuriin kohtuna”. Teoksessa Tero Koistinen, Piiret Kruuspere, Erkki Sevänen ja Risto Turunen (toim.) *Kaksi tietä nykyisyyteen. Tutkimuksia kirjallisuuden, kansallisuuden ja kansallisten liikkeiden subteista Suomessa ja Virossa, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 755, Helsinki: SKS, 90.

8. *Fältskärens berättelser 1–5*, Tukholma: Albert Bonniers förlag 1873–1877 [1853–1867], *Välskärin kertomuksia I–III*, suomentanut Juhani Aho, Porvoo: WSOY 1938; *Sigrid Liljeholm, Roman af -a -g*, Helsinki: Theodor Sederholms förlag 1862, *Sigrid Liljeholm*, suomentanut Tyyni Tuulio, Jyväskylä: WSOY 1983.

9. Koselleck (1985) 37–38.

10. Ks. Mary Layoun (1990) *Travels of a Genre. The Modern Novel and Ideology*, Princeton: Princeton University Press, 3–4; Liisi Huhtala (1984) ”Historiallinen romaani”, *Historiallinen Aikakauskirja* 4/1984, 296; Torsten Pettersson (1999) ”Mahdottoman genren sitkeä elinvoima eli historiallisen romaanin funktiot”, *Parnasso* 1/1999, 75.

11. Ks. esim. Hannu Syväoja (1998) ”Suomen tulevaisuuden näen”. *Nationalistinen traditio autonomian ajan historiallisessa romaanissa ja novellissa, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 694, Helsinki: SKS.

12. Eric Hobsbawm (1994) *Nationalismi*, suom. Jari Sedegren, Jussi Träskilä, Risto Kunnari, Tampere: Vastapaino, 18, 29–30; Erkki Sevänen (1994) *Vapauden rajat. Kirjallisuuden tuotannon ja välityksen yhteiskunnallinen sääntely Suomessa vuosina 1918–1939, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 612, Helsinki: SKS, 21; ks. myös Klinge (1998) 65.

13. Klinge (1998) 280–281 ;vrt. Lehtonen (2002) *Aaveita ja enkeleitä, lapsia ja sankareita. Näkökulmia Topeliukseen*, Tampere: Suomen Nuorisokirjallisuuden instituutti, 185, 192–194, 286.

pana jaotella kuninkaat sen mukaan, kumpaa kantaa he edustavat.¹⁴ Kaarle XII:n käsittelyssä kuninkaiden pelkistäminen ääripäitä edustamaan näkyy selvästi (esim. FB 3, 38–39/VK II, 45). Keskeistä on Kaarle XII:n liittäminen nimen omaan tietyn aikakauden ilmiöksi. Kertojan näkemyksen mukaan ja väliskärin selityksissä hän on ritarillisen aikakauden viimeinen jäännös maailmassa, joka hänen elinaikanaan oli jo muuttumassa eikä siten ymmärtänyt häntä (FB 4, 124/VK II, 417). Topeliukselle keskeistä oli aikakausien niin kuin kansojenkin kokonaisluonteen käsittäminen ja esittäminen.¹⁵

Näkemyks historiallisesta kehityksestä ja historian liittymisestä kirjoittamisaikaan on jossain määrin ongelmallinen *Väliskärin kertomuksissa*. Kirjoittamisajan perspektiivi on koko ajan voimakkaasti läsnä menneisyyden kuvaamisessa, ja mennyttä ja nykyistä verrataan toisiinsa. Kuten Maija Lehtonen on huomauttanut,¹⁶ mennyt aika yleensä häviää näissä vertailuissa. Menneisyyttä arvostellaan usein, ja jopa nimitetään barbaarisiksi (esim. FB 1, 92; 2, 190/VK I, 113, 584).

Tulevaisuuden paremmuutta kuvaavat välillä myös henkilöt viitaten parempaan, tietävämpään ja osaavampaan tulevaisuuteen, joka on odotettavissa joskus heidän kuolemansa jälkeen (esim. FB 2, 196, 374/VK I, 591–592, 798–799). Henkilöiden anakronistinen ajattelutapa menee jopa niin pitkälle, että esimerkiksi Bernhard vanhempi tuomitsee itse itsensä aikansa taikauskon uhriksi. Uskoaan suvun perintönä kulkeeneen sormuksen taikavoimiin hän perustellee:

– [– –] Hexorna försvinna, och ringen förlorar sin makt, när man ej mera tror på dem – men ack, vi äro vårt sekels barn; jag kan ej göra mig lös derifrån, jag tror på ringens inflytande, och därför är det för mig en så fruktansvärd verklighet. (FB 2, 377.)

– [– –] Noita-akat katoavat, ja sormus kadottaa voimansa, kun niihin ei enää uskota – mutta me olemme aikamme lapsia; minä en voi päästä siitä erilleni, minä uskon

sormuksen voimaan, ja sentähden se on muuttunut minulle niin pelottavaksi todellisuudeksi. (VK I, 802.)

Historiallisen romaanin poetiikan kannalta kiinnostavaa on kirjoittamisajan ajatusten tunkeutuminen henkilön tietoisuuteen asti. Historiallisen romaanin kaksoisviittaavuuteen liittyen Harry E. Shaw on huomauttanut, että historiallisen romaanin anakronismit ja virheet historiallisissa tosiasioissa rikkovat ulkoisen, referentiaalisen todennäköisyyden, mutta eivät vaikuta sisäiseen todennäköisyyteen, jos ne sopivat työn kokonaisuuteen ja juonirakenteeseen.¹⁷ Kun anakronismit esiintyvät henkilöiden tietoisesti esittäminä, kuten *Väliskärin kertomuksissa*, ne näyttäisivät rikkovan myös teoksen sisäistä johdonmukaisuutta. Ei ole psykologisesti uskottavaa, että henkilö voisi uskoa johonkin ja samalla tiedostaa uskonsa vääräksi, eikä ajankuvallisesti uskottavaa, että henkilö pystyy itseään koskevaan historialliseen suhteuttamiseen. Näin historiallinen todennäköisyys vähenee sekä ulkoisesti että sisäisesti kun kirjoittamisajan perspektiivi alkaa hallita kaikkia teoksen diskursseja ja kerronnan tasoja.

Sama ongelma tulee näkyviin kertojan suhtautumisessa historiallisiin henkilöihin. Esimerkiksi neljännessä kertomuksessa kertoja viittaa pariinkin otteeseen kuvattuun aikaan kuuluvaan petolliseen valtiotouhuteen. Tässä yhteydessä kertoja toteaa Kaarle X:stä: ”Att deruti icke stå öfver sin samtid, var hjelten Carl Gustafs mörkaste fläck – och deri låg hemligheten af hans fall.” (FB 2,62. ”Mustin pilkku sankarin Kaarle Kustaan historiassa on se, ettei hän tässä kohden ollut aikalaisiaan parempi – ja se vaikutti hänen kukistumiseensakin.” VK I, 433.) Vaatimus siitä, että henkilön olisi pitänyt kohota aikansa yläpuolelle, ei osoita suuntautumista historialliseen totuuteen ja todellisuuteen esimerkiksi Georg Lukácsin tarkoittamalla tavalla, jossa henkilöt pyritään esittämään ja näkemään yhteydessä aikansa oloihin ja tapahtumiin.¹⁸

Väliskäri esittää kehyskertomuksessa kuitenkin hyvinkin lukácsilaista poetiikkaa. Kuvatessaan pyrkimystään antaa henkilöil-

le historiallista vivahdusta hän esittää kertojan velvollisuudeksi sisäisen totuuden seuraamisen. Tämän mukaisesti henkilön on oltava sellainen, joka hänestä väistämättä tulee aikakaudestaan lähtien sekä luonnollisten taipumustensa ja elämän vaikutusten vuoksi (FB 2, 114–115; 3, 115/VK I, 492–493; II, 133–134). Tämä viittaa Lukácsin Scottissa ihaillemaan historiallis-sosiaaliseen determinismiin.¹⁹ Kehyskertomuksessa välkäri lausuu:

– [– –] Ty jag har den tro om den fria skildringen, att dess sanning består uti att *kunna vara sann*, genom att stämma öfverens med det väsentliga och allmänna i det man vill skildra; ja jag går så långt, att den ibland kan derigenom blifva sannare, än sjelfva verkligheten. (FB 2, 202.)

– [– –] Sillä minulla on vapaista kuvauksista se ajatus, että niiden totuus piilee siinä, että ne *voivat olla tosia* siten, että ne ovat sopusoinnussa sen ajan varsinaisen ja yleisen hengen kanssa, jota kuvataan; niin, väitänpä vielä senkin, että sellainen kuvaus voi olla vieläkin todellisempi kuin todellisuus itse. (VK I, 598.)

Tämä välkärin ohjelma tulee hyvin lähelle myös Shaw'n käsitystä historiallisen romaanin sisäisestä todennäköisyydestä, jonka mukaan teoksen historiallisuus voi lisääntyä aineiston vapaamman, mutta yhtenäisemmän käsittelyn tuloksena.²⁰ Välkärin lausuntojen ja kerronnan välillä on kuitenkin ristiriita, mikä käy ilmeiseksi arvosteltaessa henkilöitä kirjoittamisajan mittapuulla ja erityisesti, kun henkilöt itsekin ilmaisevat näitä myöhemmän ajan arvostuksia.

Samoin ristiriitaista on, että menneisyys kuvataan jatkuvasti ”barbaariseksi”, mutta siinä eläneet henkilöt kuitenkin sankarillisiksi. Osin tämä selittyy välkärin sanojen kautta, kun kehyskertomuksen seurueen kesken mietitään sukupolvien heikkenemistä. Välkärin mukaan eri aikakausien sukupolvet eivät ole voimiltaan erilaisia, mutta menneinä aikoina voimaa ja urhoollisuutta arvostettiin nykyaikaa enemmän. Tästä johdetaan niihin harjaannuttiin ja opittiin. (FB 4, 10/VK II, 419.) Siten aikojen kovuus ja ”bar-

baarisuus” tavallaan selittävät henkilöiden yliveraisia kykyjä. Näin vaikuttaisikin siltä, että vaikka aikakaudet kuvataan *Välkärin kertomuksissa* muuttuviksi, olisi ihminen säilynyt samanlaisena kautta aikojen. Tällaisen historialliselle romaanille tyypilliseksi katsotun yleisinhimillisyyden²¹ avulla ja vuoksi menneisyyden ihmisilläänkin olisi ollut mahdollisuus ”kohota aikansa yläpuolelle”.

Henkilöt oman aikakautensa kuvastajina ja toisaalta siitä anakronistisesti irtaantuneina edustavat realistista ja romanttista traditioita. Historiallis-sosiaalisesti determinoituneet henkilöt liittyvät todellisuustaitteeseen ja realismiin, ”suurmiehet” ja poikkeusyksilöt romanttisuuteen ja idealismiin. Selkeimmin heroisen koodin mukaan arvioidaan Kaarle XII:tta. Hänenkin kohdallaan normin mukaiset arviointikriteerit tuodaan esiin, mutta hän sijoittuu silti poikkeusyksilöksi, jonka tekojen oikeutus nousee ainoastaan hänen omasta luonteestaan ja pyrkimyksistään. (Ks. esim. FB 3, 117, 344/VK II, 135–136, 401–402.)²²

Päämäärähakuinen historia

Kun historia nähdään nykyaikaa alempana, barbaarisena tilana ja siinä toimivat henkilöt joko aikansa mukaisina, ja siten tuomitavina, tai sen yläpuolelle kohoavina sankareina, mitä annettavaa historialla on nykyajalle? Ina Schabertin mukaan historiaa voi historiallisessa romaanissa tarkastella selvästi ja järkevästi etenevänä prosessina. Tässä tapauksessa Schabertin mukaan historia käy yksin poettisten näkemysten

14. Ks. Lehtonen (2002) 190.

15. Klinge (1998) 190, 198.

16. Lehtonen (2002) 290.

17. Harry E. Shaw (1983) *The Forms of Historical Fiction. Sir Walter Scott and His Successors*, Ithaca: Cornell University Press, 20–21.

18. Lukács (1962) 92.

19. Ks. Lukács (1962) 33–35.

20. Vrt. myös R.F. Ankersmit (1983) *Narrative Logic: A Semantic analysis of the Historian's Language*, Martinus Nijhoff philosophy library 7, The Hague: Nijhoff, 21.

21. Ks. Geppert (1976) 2–3.

22. Vrt. Mauri Noro (1968a) *Kaitsemusaate Topeliuksen historianfilosofiassa*, Helsinki: WSOY, 137–140.

kanssa vahvistaen niitä.²³ Topelius käyttää historiaa historiallisissa romaaneissaan tällä tavoin ilmentämään näkemystään kansa- ja koko ihmiskunnan kehittyemisestä.

Tällaisessa tarkastelussa on kaksi mahdollista näkökulmaa ja suuntaa: katsotaanko nykyisyyden määräytyvän historiallisista edellytyksistä vai pidetäänkö nykyaikaa väistämättömänä tuloksena, jota kohti ollaan koko ajan menty raivaten erilaisia kehityksen esteitä tieltä. Edellisessä tapauksessa koko prosessi nousee merkitykselliseksi, jälkimmäisessä vain lopputuloksella on merkitystä.

Välskärin kertomuksissa historiaan suuntaudutaan ennemminkin tiettyyn päätepiteeseen suuntautuvana, väistämättömänä kehityksenä. Siihen viittaa henkilöiden näkemys tulevasta, paremmasta ajasta, jota kohti ollaan menossa. Tämä tulee selkeästi näkyviin viimeisen jakson uskonnollisessa päätöksessä.²⁴ Esimerkiksi vapaa-ajattelijasta uskovaksi käännytetty Bernhard Bertelsköld osoittautuu Topeliuksen useiden hyvien hahmojen tavoin profeetaksi. Hän ennustaa pimeyden aikakauden jälkeen koittavan totuuden ajan:

– [– –] Men när stunden är öfver, skall den eviga sanningen åter frambyta, klarare än någonsin förr, och hundra, ja tusen år härefter skall kristendomen segrande utgå till alla delar af jorden, medan ”upplysningens århundrade” qvarstår i tideböckerna som ett försvinnande moment i mensklighetens utveckling. (FB 5, 390.)

– [– –] Mutta kun hetki on ohitse, niin iankaikkinen totuus taasenkin tunkee esiin kirkaampana kuin koskaan ennen ja sata tai tuhat vuotta tämän jälkeen kristinuskovoitollisesti levittää valtaansa kaikkiin maailman ääriin, kun sitävastoin ”valistuksen vuosisata” pysyy aikakirjoissa vain katoavana pilkkuna ihmiskunnan edistymisessä. (VK III, 769.)

Tässä Bernhard pääsee esittelemään Topeliuksen näkemystä maailmanhistorian kehityksestä kohti päämääräänsä.²⁵ Päivi Rantanen viittaa samantapaiseen tulevan odotukseen Topeliuksen *Maamme kirjassa*

esiintyvän kansakuvan yhteydessä. Topeliuksen kansakuvan ristiriita, aution maan ja ahkeran kansan yhteensovittaminen, tulee hänen mukaansa ymmärrettäväksi, kun suomalaisuus nähdään tulevaisuuteen suuntautuvana työprojektina.²⁶

Välskärin kertomuksissa kansalliseen tematiikkaan liittyvä sukujen välinen juopa asettuu heti alussa perspektiiviin tulevan, lopullisen ratkaisun kanssa. Aaron Perttilä sanoo langettaessaan taisteluaseman sormuksen symboloiman aatelisvallan ja kirveen symboloiman talonpoikaiston ja kansanvallan välille:

”[– –]Må det vara krig och ingen fred mellan dem och er, intill dess det onyttiga glittret försvinner från människors sammanlefnad; må yxan och ringen ständigt lefva i uppenbar fejd, ända tills båda försmälta i samma eld. När det en gång sker, efter hundra eller tvåhundra år, eller längre, då är det tid att säga: ständsskilnaden har öfverlevat sin tid, och en menniskas förtjenst blir hennes enda sköldemärke.” (FB 1, 286.)

– [– –] Olkoon sota eikä koskaan rauha heidän ja teidän välillänne, kunnes nuo turhat korukalut häviävät; eläkööt kirves ja sormus alituisessa, avonaisessa riidassa, kunnes molemmat samassa tulessa sulavat. Kun se kerran tapahtuu, sadan tai kahden sadan tai vielä useamman sadan vuoden perästä, silloin on aika sanoa: säätyrajoitus on hävinnyt ja ihmisen oma ansio on hänen ainoa vaakunakilpensä. (VK I, 356.)

Alusta lähtien, ”ikuista” ristiriitaa vasta luotaessa, viitataan sen purkautumiseen jossain tulevaisuuden vaiheessa.

Tällaisessa finalistisessa muodossa *Välskärin kertomuksien* historianfilosofia edustaa Topeliuksen näkemystä kaitselmuksen johdattamasta historiallisesta kehityksestä. Providentiaalisuus ohjaa historiaa ja jokaisella kansalla on tehtävänsä maailmansuunnitelmassa.²⁷ Historiallinen materiaali tai historiallisuus itsessään ei saa arvoa tällaisessa dialektisessä käsittelyssä, vaan sublimoituu nykyisyyteen. Menneisyyden barbaarinen luonne ja vaikeatkin tapahtumat näyt-

täytyvät tämän sublimoinnin tuloksena järjestellisinä: isonvihan aikaiset suuret tuhotkin tulevat osoituksiksi kansan voimasta ja kestokyvystä sekä samalla lisäsivät niitä (FB 2, 335, 341–342; 4, 47, 114/VK I, 751, 758; II, 462, 541–542).²⁸

Finalistisella selityksellä voidaan osoittaa suunta, mihin ollaan tai toivotaan olevan menossa.²⁹ *Välskärin kertomuksissa* esitetään myös keinot tavoitteeseen pääsemiseksi. Kiistelleiden sukujen liittyminen yhteen vaatii molemmilta puolilta nöyrytmistä ja itsekkyydestä luopumista (ks. FB 4, 567–568, 620/VK III 244, 308–309). Tarinassa jatkuvasti esiintyvällä sormuksella on tässä kehityskulussa symbolinen tehtävänsä. Kun yksilöt edustavat sukuja ja suvut kansanluokkia tulee sormus symboloimaan kansanluokkien ja -ryhmien itsekkyyttä ja kaikkea oman edun tavoittelua (ks. FB 4, 366–367/VK III, 7–8). Onnelliseen synteisiin päästäkseen on luokkien ja ryhmien luovuttava itsekkäistä vaateistaan. Tämä käsitys on yhteneväinen modernin nationalismin teorian kanssa: kansalaisella on velvollisuus asettaa valtion poliittiset velvollisuudet kaikkien muiden velvollisuuksien edelle.³⁰

Sormuksesta luopuminen (Carl Victor tai Ester eivät kumpikaan etsi sormusta sen kadottua sattumalta) merkitsee myös itsekkäistä pyyteistä luopumista ja kaitselmuksen huomioon antautumista. Sormus on tarinassa ja kertojan kommentaareissa jatkuvasti asetettu kaitselmuksen vastakohtaksi (ks. FB 2, 106; 3, 336/VK I, 481; II, 391). Kun sormuksesta luovutaan, luovutaan samalla pakanuudesta ja tunnustetaan kaitselmuksen mahti ja oikeutus (ks. FB 4, 577/VK III, 255). Siten kristinuskon mukainen pelastushistoria toteutuu Carl Victorin ja Esterin liitossa ja symbolisesti Suomen kansan tulevaisuudessa.

Naisen ääntä etsimässä

Fredrika Runebergilla oli ollut haaveena eräänlaisen ”naisen historian” kirjoittaminen, mikä kuitenkin jäi tekemättä. Tästä huolimatta häntä on pidetty yhtenä ensimmäisistä naisen historian käsitelijöistä.³¹ Vaikutteita naishistoriasta näkyy myös *Sig-*

rid Liljeholmissa (SL, suom. SLs). Naisen asemaa ja naisia käsittelevän materiaalin lisäksi romaanissa ilmaistaan myös kuvattuun aikaan, nuijasotaan, liittyvä pyrkimys Klaus Flemingin maineen puhdistamiseen. Se on osa romaanin historiallista luonnetta ja liittyy kirjoittamisaikana ajankohtaiseen kansallisuus- ja erityisesti lojaalisuuskysymykseen. *Sigrid Liljeholmissa* naisasian ja historiallisen (kansallisen) teeman voi nähdä kiinnostavalla tavalla liittyvän toisiinsa ja tukevan toistensa käsittelyä. Tässä fiktiivinen keskushenkilö Sigrid ja historiallinen Klaus Fleming asettuvat kiinnostavaan yhteyteen toisiinsa nähden.

Sigrid on Flemingin puoluelaisen nuori tytär, joka asuu hämäläisessä kartanossa useimmiten kaksin äitinsä Mettan kanssa isän kulkiessa sotajoukon mukana. Hänet kuvataan pelokkaaksi ja epäroiväksi, mutta tärkeissä toimissa hän onnistuu kuitenkin aina voittamaan pelkonsa (ks. SL, 58, 84, 206, 209/SLs, 71–72, 96, 216–217, 219).

23. Ina Schabert (1981) *Der historische Roman in England und Amerika, Erträge der Forschung 156*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 24.

24. Ks. Nils Erik ForsgDrd (1998) *I det femte inseqlets tecken. En studie i den Eldrande Zacharias Topelius livs- och historiefilosofi, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 616*, Helsinki: SLS, 82; B. Estlander (1918) 'Topelius som historiker', teoksessa *Zacharias Topelius hundraDrsminne*. Festskrift den 14 januari 1918, *Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 137*, Helsinki: SLS, 140 ja seur.; Mauri Noro (1968b) 'Välskärin kertomusten loppulukujen aatetaustaa', *Teologinen Aikakauskirja* 5/1968, 418.

25. Ks. ForsgDrd (1998) 88–89; Noro (1968a) 201–202.

26. Päivi Rantanen (1997) *Suolatut säkeet. Suomen ja suomalaisten diskursiivinen muotoutuminen 1600-luvulta Topeliukseen, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 690*, Helsinki: SKS, 209–210.

27. Ks. Estlander (1918) 121; Klinge (1980) *Bernadotten ja Leninin välissä. Tutkielmia kansallisista aiheista*, Juva: WSOY, 236; Klinge (1998) 299; ForsgDrd (1998) 78–79, 114, 118–119.

28. Vrt. Noro (1968a) 197; Rantanen (1997) 207; Klinge (1998) 198.

29. Ks. Huhtala (1984) 299–300.

30. Hobsbawm (1994) 17–23.

31. Ks. Fredrika Runeberg (1946) *Min pennas saga. Anteckningar om Runeberg, utgivna av Karin Allardt Ekelund, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 310*, Helsinki: SLS, 227–228; Elina Katainen (2000) 'Naiset ja suomalaisen historiankirjoitus ennen toista maailmansotaa', teoksessa Pauli Kettunen, Auli Kultanen, Timo Soikkanen (toim.) *Jäljillä. Kirjoitusta historian ongelmista 1*, Turun yliopisto: Kirja-Aurora, 325.

Sigridin väitetyn pelokkuuden ja hänen toimintansa välillä vallitseva ristiriita ratkeaa osittain, kun tarkastelee mielikuvan lähdetä. Teoksen alkupuolella Sigridiä arvioi useimmiten hänen äitinsä Metta, jonka levoton toimeliaisuus saa hänet tulkitsemaan Sigridin rauhallisen toiminnan saamattomuudeksi (esim. SL, 16–17, 78/SLs, 32, 91). Arvion epäoikeudenmukaisuus tulee kuitenkin pian esiin Sigridin rohkeiden toimien myötä. Myöhemmin teoksessa sekä Mettan asenne Sigridiä kohtaan että kerronta muuttuvat. Yleistäen voi sanoa, että teoksen alkupuolella kuvaa Sigridistä hallitsee muiden, lähinnä Mettan näkemys hänestä, mutta loppupuolella kerronta lähestyy Sigridin omaa näkemystä ja diskurssia.³²

Romaanissa on sisäkkäiskertomus, Sigridin kertoma satu, joka kertoo kuninkaan lapsista (SL 105–110/SLs, 117–121). Lapset, nimettömäksi jäävä tyttö ja Veli-niminen poika, joutuvat ilkeän noidan juonen uhreiksi ja joksikin aikaa vangeiksi pimeään torniin. Teoksen eksplisiittisellä tasolla satu liitetään kuuntelijoihin, Hebla Flemingiin ja Peder Banériin, mutta varsinainen analogian kohde on Sigrid, ja kuninkaantytön piirteet sopivat juuri häneen. Tyttö on alussa väärin arvioitu mitättömäksi huomion kohdistuessa Veliin. Vastoinkäymisten satuttua Veli tulee kuitenkin huomaamaan ja ymmärtämään sisarensa hyvyyden, ja juuri sisar on se, joka neuvokkuudellaan ja sinnikkyydellään saa vankilan muurin rikottua; samoin Sigrid tarpeen vaatiessa suorittaa rohkeat tekonsa, joissa paljastuu hänen todellinen luonteensa.

Tärkeä analogia sadun kuninkaantyttären ja Sigridin välillä liittyy omaan ääneen. Sisäkkäiskertomuksessa Velillä on ensi kertaa vankeudessa aikaa kuunnella sisaren kaunista laulua. Sisaren rikottua palan muurista hänen laulunsa kuulee metsässä vaeltava kuningas, joka sen johdattamana löytää lapset. Näin sisaren (laulun)äänestä, jota aiemmin on väheksytty, tulee lasten pelastus. Sigridkin saa oman äänensä yhä enemmän kuuluviin teoksessa kun loppupuolella lähestytään hänen näkökulmaansa. Selvimmin muutos näkyy Sigridin ja tämän sulhasen Enevaldin välisessä suhteessa.

Enevald hylkää Sigridin tämän epänaissellisten, rohkeiden toimien vuoksi, mutta tulee teoksen lopussa uudestaan kosimaan Sigridiä. Silloin Sigridin kuvataan istuvan mykkänä Enevaldin esittäessä asiaansa. Mykkyys ei kuitenkaan enää kahlitse häntä, vaan Enevaldin lopetettua Sigrid esittää oman näkemyksensä. (SL, 372–374/SLs, 377–379.) Entisten kihlakumppanien kesken valta on vaihtunut, josta osoituksena Sigrid saa keskustelussa viimeisen sanan. Tämän jälkeen Enevald on puolestaan mykistetty, eikä sano teoksessa enää sanaakaan.

Klaus Flemingiin kertoja ottaa paljon suoremmin kantaa kuin Sigridiin. Tämä siitä huolimatta, että kehyskertomuksessa, jossa tarinan sanotaan pohjautuvan vanhoille muistiinpanoille, kertoja esittää taustamateriaalina olevien väitettyjen merkintöjen tekijän kosketelleen Flemingiä vain ohimennen, niin kuin tämä ei oikein olisi uskaltanut ryhtyä niin suurta henkilöä kuvaamaan (SL, vi/SLs, 15). Silti jo kehyskertomuksessa puolustetaan teoksen Flemingistä antama epätavallisen positiivista kuvaa.

Kehyskertomuksen lisäksi kertoja arvottaa Flemingiä suorasanaisesti erityisesti kertoessaan tämän kuoleman jälkeisistä reaktioista maassa kuvaten tätä suureksi ja mahdantavaksi hengeksi. Kertoja jopa puhuu historian tuomion tarkistamisesta ja Flemingiä koskevasta uudesta (siis kirjoittamisajan) tiedosta, jonka vuoksi Flemingin aikalaisten valheellisuuden vuoksi syntyneet väärät käsitykset ovat alkaneet muuttua ja Flemingin maine puhdistua (SL, 160/SLs, 170). Syynä Flemingin asemaan kertojan mukaan ”hyvänä” historiallisena hahmona on ennen kaikkea lojaalisuuden korostaminen. Fleming itse nostaa uskollisuuden hyödyn edelle useissa kohdin (esim. SL, 37/SLs, 51–52), ja sama näkemys on kertojalla (esim. SL, 159/SLs, 169). Tällä on ehkä haluttu viitata kirjoittamisaikaan ja suomalaisen horjumattomaan uskollisuuteen tsaaria kohtaan.

Nainen miesten historiassa: yksilö ja auktoriteetti

Yksilöistyminen nousi esille Suomen kirjallisuudessa 1840- ja 1850-luvulla, ja syntyi

kirjallisuuden subjektiivinen suunta. Kansallisen samuuden identiteetin rinnalle nostettiin sille ristiriitainen itseyden identiteetti.³³ Itseidentiteetin lähtökohtana katsotaan olevan etenkin elämän murroskohdissa esiin tuleva ihmisen kysymys siitä, kuka minä oikeastaan olen.³⁴ Sigrid käy monta keskustelua itsensä kanssa elämänsä suunnasta. Näissä kohdissa hänen oma äänensä pääsee tekstissä esille usein vapaan epäsuoran esityksen muodossa, jossa kertojan ja henkilön diskurssit molemmat tulevat tekstissä esiin ja sekoittuvat toisiinsa.³⁵ Niin kauan kuin Sigridin elämään ohjailevat muut ja se on kulkemassa tavanomaista rataa kohti tulevan vaimon roolia, häntä kuvataan lähinnä ulkoisesti. Sigridin diskurssi pääsee esiin erityisesti hänen tehdessään itsenäisiä, epätavallisia ratkaisuja elämässään.

Voidaankin katsoa, että Sigrid edustaa teoksessa subjektiivisuutta ja jopa individualistisuutta. Hänelle vastakohtaksi asetuu Klaus Fleming. Historiallisesti Fleming on kapinoitsijoiden, nujamiesten, kukistaja, ja laillisen kuninkaan puolustaja. Teoksessa hänen uskollisuutensa hallitsevalle vallalle vielä korostuu. Hänen ylläpitämänsä vallitseva yhteiskuntajärjestys on kuitenkin taantumuksellinen; hänen kannattamansa kuningas Sigismund edusti jo katolisuutensa vuoksi vanhaa ja väistyvää maailmanjärjestystä.

Pia Forssell näkee Flemingin olevan teoksen implisiittisellä tasolla patriarkaalisen järjestyksen ylläpitäjä. Forssellin mukaan romanin naispuolinen kertoja asettuu legitiimin valtiiovallan ja patriarkaalisen järjestyksen puolelle ja pitää niitä arvossa, kun taas teksti paljastaa Sigridin pelon vallan ja patriarkaatin edustajia kohtaan.³⁶ Forssellin huomio teoksen ambivalentista luonteesta on oikea, mutta en jakaisi kertojaa ja Sigridiä vastakkaisiin leireihin. Vaikka kertojan eksplisiitit kommentit asettuvat tukemaan Flemingiä osoittaa kertojan ja Sigridin näkökulmien lähestyminen ja diskurssien sekoittuminen teoksen lopussa, että kertoja tunnistaa Sigridin pyrkimykset ja tukee niitä. Historiallista ja patriarkaalista järjestystä vastustavat äänet ovat peiteltyjä, mutta kuitenkin esillä.³⁷

Lukuohje *Sigrid Liljeholmiin* löytyy sen kehyskertomuksesta. (Jonas) Werwingin historiateoksen kohdalla kertoja epäilee kuningas Kaarle XI:n vaikutusta Flemingistä annettuun huonoon kuvaan:

Stundom föreföll det mig som om jag såge gubben Werving småle i sin själ, när han med mycken salfvelse utfar mot Flemings grymhet, blodtörst och framför allt hans uppstudsighet emot hertig Carl, men tillika icke försummar att anföra bref och bevis på huru Fleming handlade alldeles i enlighet med sin konungs befallningar och icke utan förräderi eller svek kunnat förfara annorlunda. De der beskärmeleserna se ut temmeligen som sand, strödd i den kungliga censurens ögon. (SL, v–vi.)

Väliin minusta tuntui kuin näkisin ukko Werwingin hymyilevän sielussaan, kun oli oikein voimaperäisesti ruoskinut Flemingin julmuutta, verenhimoa ja varsinkin hänen uppiniskaisuuttaan suhteessaan Kaarleherttuaan, mutta hän ei ollut jättänyt mainitsematta kirjeitä ja todisteita siitä, kuinka Fleming toimi aivan kuninkaan käskyjen mukaisesti eikä ilman petosta tai vilppiä olisi voinut menetellä toisin. Nuo päivittelyt näyttävät aika lailla vain kuninkaallisen sensuurin silmiin ripotellulta hiekalta. (SLs, 14.)

Samalla tavalla voisi katsoa myös *Sigrid Liljeholmin* rakentuvan: Klaus Flemingin ylenpalttinen ylistäminen on sensuurin silmiin tarkoitettua hiekkaa ja palvelee sekä valtiollisen lojaalisuuden osoittamista että patriarkaalisen vallan tunnustamista. Samaa hiek-

32. Vrt. Dorrit Cohn (1978) *Transparent minds. Narrative Modes for Presenting Consciousness in Fiction*, Princeton: Princeton University Press, 116.

33. Pertti Karkama (1994) *Kirjallisuus ja nykyaika. Suomalaisen sanataiteen teemoja ja tendenssejä, Suomi 173*, Helsinki: SKS, 63.

34. Karkama (1994) 18–20.

35. Vrt. Cohn (1978) 113.

36. Pia Forssell (1994) 'Sigrid Liljeholm och kvinnollens gränser', *Historiska och litteraturhistoriska studier 69, Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 588*, Helsinki: SLS, 24.

37. Vrt. Susan Sniader Lanser (1992) *Fictions of Authority. Women Writers and Narrative Voice*, Ithaca: Cornell University Press, 7, 17.

kaa on Sigridin heikkouden korostaminen teoksen alussa: sillä pyritään lukijan sympatian herättämiseen, jotta Sigridin rohkeus ja itsenäisyys ei jatkossa vaikuttaisi liian epäsovinnaiselta. Yleisö jakaantuu siten kahtia: toiselle osalle on tarkoitettu kertojan avoimet kommentit ja toiselle, kertojan näkemyksen jakavalle yleisölle, kertojan ja tekstin piilotetummat merkitykset.

Piilotetut, vapaassa epäsuorassa esityksessä ja sisäkkäiskertomuksessa esiin tulevat merkitykset nostavat Klaus Flemingiä ja vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä vastustavien äänet teoksessa merkittävään asemaan. Erityisesti Sigrid, mutta myös nuijamiehet, saavat oman äänen juuri vapaassa epäsuorassa esityksessä. Kathy Mezein mukaan vapaa epäsuora esitys onkin muoto, jossa vaiennettu ja marginaalistettu ”toinen tarina” voi vastustaa näkyvää kertovaa ääntä ja kyseenalaistaa sen esittämän tarinan.³⁸

Samantapaisesti kuin vapaa epäsuora esitys, myös *mise en abyme* -rakenne on nähty kirjailijan, kertojan ja henkilön näkökulmien ja äänien välisenä erikoistapauksena; tarinan henkilö toimii sisäkkäisen kertomuksen kertojana.³⁹ *Sigrid Liljeholmissa* sisäkkäiskertomus (tarina kuninkaan lapsista) asettuu osaksi kerronnan implisiittistä tasoa. Koska sisäkkäiskertomus on varsinaisesta tarinasta erillinen, ei Sigrid sen kertojana kommentoi suoraan omaa tilannetta. Sen kautta kuitenkin pystytään esittämään tulkinta teoksen kokonaisuudesta.⁴⁰

Ambivalenssi Flemingiä tukevan autoritäärin kerronnan ja Sigridiä tukevan implisiittisen viestin välillä kuuluu teoksen merkityksiin. On kysymys kahdesta maailmasta, miesten ja naisten maailmasta, joista naisten maailma on edelliselle alisteinen. Tämä ilmenee mm. kertojan kommentaarissa:

De storas, de mäktigas strider, hvad röra de väl en ringa landtflickas öde? Må hon sitta vid sin spinnrock, må hon sköta sitt kök, sina blommor, sin grannlåt och se till blott att hemmet är dammfritt, och lemna åt männens, de som makt och kraft hafva, att deltaga i livvets stora skiften! Och dock sönderslås hennes spinnrock, härjas hennes

blomsterland, förstöres eller fläckas hennes sirliga drägt och förödes hennes hem af dessa samma stormar, som skaka throner och förstöra länder. (SL, 68.)

Millä tavoin suurten, mahtavien taistelut koskettavat vähäpätöisen maalaistyön kohtaloa? Istukoon hän rukkinsa ääressä, hoitakoon keittiötään, kukkiaa ja koreuksiaan ja katsokoon vain että kodissa ei ole pölyä. Miehille, joilla valta ja väkevyys on, hän voi jättää osallisuuden elämän suuriin vaihteluihin! Ja kuitenkin hänen rukkinsa särjetään, hänen kukkamaansa hävitetään, hänen sievä pukunsa revitään tai tahritaen ja hänen korinsa tehdään autioksi juuri niiden samojen myrskyjen voimasta, jotka järkyttävät valtaistuimia ja tuhoavat maita. (SLs, 81.)

Näin käy myös *Sigrid Liljeholmissa*: romaanin alussa nuijamiehet hävittävät naisten asuttamaa kartanoa. Romaanissa naisten miljööt ovat yleisestikin ulkoisen uhan alaisina.⁴¹

Siirtämällä lopussa Sigridin perheineen autiolle, yksinäiselle uudistilalle, jonka ympärille tuleva Koivulan kylä muodostuu kirjailija pääsee irti patriarkaalisesta järjestyksen rajoituksista ja aloittamaan ikään kuin tyhjästä. Koivulassa hän pääsee Sigridin kautta näyttämään, millainen olisi naisen järjestämä yhteiskunta. Koivukylä näyttäytykin idyllinä, jota Enevaldille kuvaa rukoushuoneen työntekijä. Dialogissa tulevat esiin niin hengellinen elämä, koulutus kuin vanhus-tenhoitokin, jotka kaikki Sigrid on järjestänyt. (SL, 366–367/SLs, 372–373.) Näin Sigrid on päässyt alistavan patriarkaatin alaisuudesta oman yhteisönsä hallitsijaksi, eikä hänen ääntään rajoiteta. Ratkaisun utopistisuus näkyy siinä, että idylliä ei voida tuoda yhteiskunnan keskelle.

Historia kollektiivin ja yksilön silmin

Hayden Whiten mukaan historian eri representaatioita yhdistää se, että mitä enemmän kirjoittaja on tietoinen historiallisuudesta, sitä enemmän kysymykset sosiaalisesta järjestyksestä, laista, ja lain auktoriteeteista alkavat askarruttaa häntä. Whiten

mukaan historiallinen tietoisuus ja todellisuuden esittäminen historiallisesti on mahdollista vain lakiin ja laillisuuteen liittyvänä. Myös individualistiseksi kutsutun romaanin kohdalla yksilön ja yhteisön välinen ristiriita on nähty keskeiseksi.⁴²

Kun Runeberg muistelmateoksessaan *Min Pennas Saga* viittaa pyrkimyksensä kirjoittaa naisen historia hän nostaa juuri lain kuvauksessa keskeiseksi toteamalla, että laki ja tavat yhteisesti sortavat naisia kaikkialla.⁴³ *Sigrid Liljeholmissa* voidaankin nähdä kuvattavan laillista, olemassaolevaa järjestystä ja sen tapaa kohdella naisia. Whiten mukaan tyypilliset toimijat kertomuksissa taistelevat joko järjestelmää vastaan tai sen puolesta.⁴⁴ *Sigrid Liljeholmissa* Fleming on järjestelmän ylläpitäjä, Sigrid sen rikkoja, mikä näkyy myös kerronnassa.

Aivan *Sigrid Liljeholmin* lopussa siinä esiintyneet ”kaksi historiaa”, naisen yksityinen ja miehen julkinen, tuodaan tasa-arvoiseen asemaan keskenään. Tarinan ”viisas tietäjä”, tähdistäennustaja Sigfrid Forsius, tulee tapaamaan Sigridiä Koivukylään saadakseen tietää onko hänen ennustuksensa tämän päätyemisestä naimattomaksi osoittautunut oikeaksi. Kun seikka varmistuu on Sigfrid tyytyväinen voidessaan todeta ennustustensa osuneen oikeaan sekä valtakunnan että Sigridin suhteen:

”[– –] Menniskan äflas och fiker och sina gerningar dem råder hon sjelf före, men stjernorna länka dock ödernas gång, och hvad i dem står skrifvet, det sker. Det må gälla konungars med diamanter sirade krona, eller en liten flickas gröna krans.” (SL, 337.)

”[– –] Ihminen uskaltaa ja himoitsee ja hallitsee tekonsa itse, mutta tähdet ohjaavat kuitenkin kohtalon kulkua, ja mitä niihin on kirjoitettu, se tapahtuu. Olkoon sitten kysymyksessä kuninkaan timantein koristettu kruunu tai pienen tytön vihreä [so. morsius-] seppel.” (SLs, 381.)

Tässä näkyy samankaltainen usko kohtaloon ja sen väistämättömyyteen kuin Topeliuksen historiankäsityksessä. Silti historian kulku on monimuotoista. Fleming autori-

täärisen kertojan esiintuomana patriarkaalisen järjestyksen ylläpitäjänä edustaa sitä historiaa, jonka kirjailija katsoi sortavan naisia. Erityisesti Sigridin kautta vaiennettu naisen tarina tulee esiin vastustamaan kertojan autoritäärisiä kommentteja. Monologisesta historiasta tulee polyfonista, kun eri alistetut ryhmät otetaan mukaan sen muodostamiseen.

Kirjailijoiden tavat tuottaa merkityksiä eroavat toisistaan. Topeliuksen teoksessa kaitselmuksen ohjaama kansakunnan eheytymiskehitys nousee keskeiseen asemaan. Merkitykset tuotetaan kerronnallisen jatkumon kautta: tapahtumat asettuvat suhteeseen toistensa kanssa ja niiden lopputulos näyttää merkityksen. Autoritäärinen kertojanääni yhdistää ja yhtenäistää merkityksiä tunkeutuen ideologisesti myös tarinan tasolle henkilöiden diskurssiin. Runebergin teoksissa merkitykset ovat piilotetumpia. *Sigrid Liljeholmissa* autoritäärinen kertoja kyllä esiintyy patriarkaalisen historian kuvaamisen yhteydessä. Naisen subjektiivinen historia tulee esiin erilaisten tekstuaalisten ja kerronnallisten strategioiden, kuten mise en abyme -rakenteen ja vapaan epäsuoran esityksen kautta.

Sigrid Liljeholmissa mielekäs maailma pystytään rakentamaan ainoastaan olemassa olevan yhteiskunnan ulkopuolelle. *Välskärin kertomuksia* taas perustuu olemassa olevan järjellisyydelle ja siten henkilöiden tarpeelle alistua yhteiskunnan käytäntöihin. Historian toimijoina ovat ryhmät, ja yksilöiden merkitys redusoituu heidän edustamansa ryhmän merkitykseksi. Kuningas, kansa ja aatelisto/virkamiehistö toimivat historias-

38. Kathy Mezei (1996) 'Who is speaking here? Free Indirect Discourse, Gender, and Authority in *Emma*, *Howards End*, and *Mrs. Dalloway*', teoksessa Kathy Mezei (toim.) *Ambiguous Discourse. Feminist Narratology & British Women Writers*, Chapel Hill: The University of North Carolina Press, 71–72.

39. Lucien Dällenbach (1989) *The Mirror in the Text*, käänt. Jeremy Whiteley Emma Hughesin kanssa, Oxford: Polity Press, 51–53.

40. Ks. Dällenbach (1989) 35.

41. Forssell (1994) 58–59.

42. White (1987) 13–14; ks. Robert Kiely (1979) *The Romantic Novel in England*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 21–22.

43. Runeberg (1946) 227–228.

44. White (1987) 114.

sa kollektiiveina, instituutioina. Myös kuninkaat, näennäisestä yksilöllisyydestään huolimatta, edustavat historian kulussa vaihtelevia seikkailullisen ja jokapäiväiseen hyvinvointiin tähtäämisen ääripäitä.

Kirjailijoiden teoksissa esiintyvät historian logiikat eroavat toisistaan. Topeliuksen teoksissa historia kaitselmuksen ohjaamana on kohtalonomaista ja päämäärähakuisia. Historian logiikaksi tulee välttämättömyys, kun lopputulos on ennalta määrätty. Anakronistisuus, joka Topeliuksella ulottuu kertojan lisäksi henkilöiden tasolle, rikkoo tätä jatkumon kautta syntyvää merkityksellisyttä, samoin lopputuloksen väistämättömyys. Sen vuoksi historian eri vaiheiden merkityksellisyys heikkenee, kun niistä ei synny toinen toistaan edeltävää ketjua vaan lopputuloksen tielle asettuvia esteitä.

Välskärin kertomuksista välittyvä kuva historiasta ei ole yhtenevä uudella ajalla syntyneeksi katsotun modernin historiatietoisuuden kanssa. Se ei ole ihmisen tekemää, vaan kaitselmuksen määräämää. Se ei myöskään ole lineaarisesti etenevää vaan toistaa keskenään vaihtelevia periodeja kunnes saavutetaan uskonnollinen, täyttymyksellinen päämäärä. Historiaa ei siten ole tarpeen tehdä, sillä päämääränä ja historian loppuna oleva kristinuskon täydellistyminen seuraa väijäämättä.

Sigrid Liljeholm ei sekään esitä historiaa lineaarisesti etenevänä. Siinä historia näyttyy ennemminkin ajattomana tilana, jossa vallitsee ikuinen ristiriita yksilön, etenkin naisen, ja hallitsevan kollektiivin välillä. Runeberg esittää historiaa kaksijakoisesti. Topeliuksen näkemystä vastaavasti hänen teoksistaan löytyy kollektiivinen, valtiollisista tapahtumista merkityksensä saava historia. Sitä vastustamaan asettuu toinen historia, naisen subjektiivinen historia, joka seuraa mahdollisuuden logiikkaa. Tällainen mahdollisuuden logiikka esiintyy historian kuvauksessa kuitenkin vain utopistisena toiveena, ei historiallisesti toteutuneena tilanteena. ■